

CSALÁDTÁMOGATÁS ÚJFAJTA CSALÁDOK ÚJFAJTA TÁMOGATÁSAI

A 19. század igen sokféle reflexiót szült a társadalom változásainak tudatos kezelésére. A különböző jelenségeket leíró és magyarázni kívánó tudományok színre lépésétől a nehéz helyzetbe került embereket segítő jótékonyági kezdeményezéseken, a tudatos társadalomformálás filozófiai, politikai eszmerendszereinek építésén át egészen a gyakorlati társadalomformálásra is vállalkozó szakmák megjelenéséig. A konkrét segítségnek és a társadalom egésze formálásának kettős célja jellemzi a szociális munkát a kezdetektől, miként a legnagyobb magyar teoretikus munkássága és publikációi is példázzák. Hilscher Rezső Bevezetés a szociálpolitikába című munkája 1928-ban jelent meg, és a rákövetkező évben követte az évtizedes gyakorlati munka leírása és módszertanná fordítása: A Főiskolai Szociális Telep tevékenysége és a settlement-munka módszere.

A rendszerváltás idején újrateremtett magyar szociális munka mindmáig nem tudta magát sem kibontakoztatni, sem a társadalom, legalább a véleményformáló értelmiség, különösen a – potenciális – társszakmák és társtudományok előtt bemutatni. A szociális munka három munkamódszert alkalmaz:

- esetmunka,
- csoportmunka,
- közösségi munka.

Az 1980-as években már komoly szakmai előkészítő munkák és lobbytevékenységek folytak a szociális munka újr alapítására, meg is indult a képzés, de még az első diplomákat sem osztották ki, amikor a rendszerváltás korának tömeges munkanélkülisége, és abból következően áldozattá – mindenekelőtt a hajléktalanná váló sokaság sorsán segíteni hivatott szolgáltatás – és intézményrendszereket meg kellett teremteni. Rendszerszintű társadalomfejlesztő munka helyett az áldozatokat segítő kárenyhítő munkára volt szükség. Csoport- és közösségi munkára erőforrások sem voltak, és még a szakpolitika, a jogalkotók és az intézményfenntartók sem nagyon voltak vele tisztában, hogy a problémák kezelésére ilyen eszközei is vannak a szociális munka nemzetközi gyakorlatának. Valójában esetmunkát is csak szűk értelemben végeztek, mert egyéni károk csökkentésére, egyéni alkalmazkodások ösztönzésére és támogatására szorítkoztak a szolgáltatások, az esetmunka pedig ennél többet, oki kezeléshez adott segítséget jelent. A gyermekvédelmi törvény 1997-es megalkotását tekinthetjük mérföldkőnek, ami teljes rendszert alkotva kifejezte, normává tette, hogy a szociális munkát a maga teljes eszközkészletével kell a társadalmi problémák kezelése szolgáltatába állítani, és ehhez a feltételeket is megpróbálta megteremteni. A fejlődés nem volt egyértelmű, de a 2008-as gazdasági válsággal megint olyan szakaszba kényszerült

a szociális munka, amikor eszközök híján valójában csak az áldozatokká váló tömegek veszteségeinek mérséklése lehet a cél.

Mindeközben a világban a szociális munka emelkedő presztízsű szakma és tudomány, mely globális szinten is értelmezi önmagát, amire építi önfejlesztését és interdiszciplináris szerepvállalását is. A Szociális Munkások Nemzetközi Szövetsége először 1982-ben fogadott el globálisan érvényesnek tekintett definíciót a szociális munkára. Azóta háromszor került sor a globális sztenderd újraalkotására. A 2014-ben elfogadott szöveg ez:

„A szociális munka egy gyakorlaton alapuló szakma és tudományos diszciplína, mely a társadalmi változás és fejlődés, valamint a szociális kohézió előmozdításán fáradozik, elősegíti emberek szabadságát és hatalommal való felruházását. A szociális munkában központi jelentőségű a társadalmi igazságosság, az emberi jogok alapelve, a közösségi felelősség és tisztelet a különbözőségek iránt. A human- és társadalomtudományok elméleteivel, valamint az ősi tudással felvértezve a szociális munka embereket és rendszereket aktivizál, hogy választ adjon az élet kihívásaira és előmozdítsa a jólétet.”¹

A világ szociális munkásai tehát ebben látják saját társadalmi szerepüket, amittől a magyar szociális munka lehetőségei igen távol esnek, részint azért, mert a magyar társadalom nagyon alacsony szinten reflektálja önmagát, és ezt leképezi a politikai osztály is. Az a hozzáállás, amely szubjektív, személyes tapasztalatokból épített, és a tudományok eredményeit és lehetőségeit azok ismerete nélkül is lefitymálja, csak mélyítheti azt a társadalmi válságot, amiben élünk. A magyaros észjárásnak tekintélyt követelő jelmondat egy politikushoz köthető, de valójában a teljes politikai osztályt jellemzi ez a szemlélet, ennek következménye, hogy a nem tudás, nem tanulás hovatovább minden európai rangsornak a végére kerget bennünket. Ha nem is nézünk szembe mindezzel, természetes, hogy amint kilépünk bezárkózottságunkból, láthatóvá válik szorongásunk. A nem tudásunk és nem tanulásunk feletti szorongás egyik jelének tekinthetjük, hogy a krízisünkkel való megküzdés helyett oltalmazó apafigurákat keresünk és kreálunk, és az általuk tematizált álkérdésekkel foglalkozunk, ahelyett, hogy megküzdենénk személyes és közösségi kihívásainkkal.²

A magyar társadalomban általánosan elterjedt, a politikai osztály által jó ideje tematizált toposz, hogy demográfiai katasztrófa felé tartanánk, ha már éppen benne nem vagyunk. Az 1970-es években írói, szociográfusi felvetésben megjelent gondolat alapja, az ország lakók számának tízmillió alá csökkenése. Ezt az igen leszűkítő gondolatot a magyar értelmiség nem tette kellő kritika tárgyává, nem segítette hozzá a társadalmat, hogy elgondolkodjon ezen a jelenségen. Persze ma már sokkal könnyebb lenne érvelni, de továbbra sincs diskurzus, pedig

1 FEHÉR 2014. A globális definícióhoz részletesen lásd: SZÖLLŐSI 2015.

2 COLE, M. – COLE, S. H. 1998. Gyanúsán alkalmazhatónak tűnik a magyar társadalom általános állapotára, amit James Marcia a krízisekkel való megküzdés egy tipikus stratégiájaként írt le, és a korai zárás identitásállapotának nevezett.

számok állnak rendelkezésünkre. Tény, hogy Magyarország lakossága 1960 és 2010 között volt tízmillió lélek felett, illetve rendelkezünk olyan népesség-előre-számítási módszertannal, melynek előrejelzései beválnak. Az Eurostat modellje szerint Magyarország népessége 2060-ban - éppen 8 millió alá fog süllyedni³, oda, ahol 1920-ban volt. A demográfiai katasztrófa gondolatát hirdetőknak először is azzal az elméleti feladattal kellene megküzdíteniük, hogy igazolják, miért tekintik ideális népességszámnak az ország lakók létszámának – akár 50, akár 140 éves metszetben vett – hullámhegyét. Ezen indoklás nélkül a felvetés még csak nem is vitaképes elmélet, legfeljebb ijesztgetés, érzelmi hatáskeltés. Ha azonban összefüggésrendszerbe próbáljuk helyezni az ország lakók számának kérdését, hamar világossá válik, hogy a jelenlegi fogyasztási szint mellett nem fenntartható a jelenlegi népességszám. A megújuló természeti erőforrásokat Magyarország lakói túlfogyasztjuk: amit a természet tizenkét hónap alatt ad, azt mi kilenc hónap alatt elfogyasztjuk. Könnyű belátni, hogy ez már néhány évtized távlatában sem fenntartható, és hogy változásra az egyéni fogyasztás nagyságának, illetve a fogyasztók számának csökkenése vezethet. Magyarország tényleges demográfiai katasztrófáját az okozná, ha változatlan egyéni fogyasztási szint mellett változatlan számban reprodukálná népességét, mert a megszülető gyerekeinek nem lenne meg a létezés feltétele. Mindezek alapján a népességszám csökkentését a közösség logikus válaszának látjuk, még akkor is, ha ezt nem tulajdoníthatjuk olyan tudatos döntésnek, mint amilyet már a korábbi évszázadokban is hoztak egyének és családok, amikor egy település népessége elérte azt a számot, amit a rendelkezésre álló földek el tudtak tartani, vagy amikor akár az elért életszínvonal fenntartása volt a cél.⁴ (Bár kétségtelen, hogy a nyilvánosságban megjelent és terjed a gyermektelenség melletti tudatos egyéni döntés indokai között a fenntarthatósággal való érvelés.) A magyar társadalomnak szembe kell néznie azzal, hogy nem demográfiai katasztrófa fenyegeti, hanem nyugdíjkatasztrófa, egyfajta elosztási és annak hátterében termelési kihívás. Az valóságos veszélyt jelent, hogy a magyar társadalom mely tagjai milyen forrásokból milyen és mekkora jövedelmet kapnak. Itt most nem kezdünk ezeknek a kérdéseknek a kibontásához, csak annak a véleményünknek adunk hangot, hogy a társadalom által tudatosított, különösen a társadalom-, benne a családpolitika által megragadott (hangsúlyozzuk: hamisan értelmezett) jelenségek alatt van egy sokkal mélyebb, bár nem tudatos és nem reflektált, de a fenntarthatóbb állapotok felé mutató valóság. Ez a valóság új szükséglet-kielégítési módokat kíván meg, részben újonnan felbukkanó, részben régóta meglevő, reflektált szükségletekre. A szociális munkának az (is) a feladata, hogy ehhez segítse a társadalmat, beleértve ebbe azt is, hogy munkája során hasznosítsa más diszciplínák tudásait. Közöttük a néprajz és az antropológia eredményeit a gyakorlat ismeretalapjába is beemelve, de ezen tudományok gyakorlót arra is biztatva, hogy maguk is álljanak elő közösségi kezdeményezésekkel, legkézenfekvőbben egyéni közegükben.

3 <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/methodology>

4 FARAGÓ 2011.111.

A szociális munkának a családok mai állapotából és a trendekből kirajzolódó jövőjéből kell kiindulnia, és azokhoz igazodva kell saját szolgáltatásait kialakítania. Ebben a tekintetben talán a legelső társadalomformáló feladat annak megértésének segítése lenne, hogy azért kell tudatosan foglalkoznunk a népesedés kérdéseivel, ezek részeként és folyományaként is szükségletek újfajta kielégítésével, mert jó dolgok történtek elődeinkkel és velünk. Hosszabb ideig élünk, és azon belül arányaiban többet csillapíthatatlanul fájdalmas és más akadályozó betegségek nélkül. Többet tölthetünk életünk poharába, ami új kihívások elé is állít bennünket, aligha meg nem érik az árukat ezek a változások. Így jó okunk van örülni nekik.

Az emberrel foglalkozó több tudományág egybehangzó tudása, hogy az ember, társas lény, hosszabb ideig és boldogabban él társakkal erős, tartós interakcióban. Tudományos és hétköznapi tapasztalat, hogy ennek az interakciónak számtalan formája van. Legtöbbször nyilvánvalóan a különböző vallások hagyományait követő családokban élnek, nagyon sokan a polgári család modelljét valósítják meg, vagy abból kialakult, formálódó családmodellekben élnek.⁵ Természetesen nagyon sokan egyéni útkeresésnek élik meg saját életüket, míg a módszeres elemző, nagyrésztük életformáját is valamelyik előző típusba besorolhatja, s csak igen kevesek útja valóban egyéni. A nyugati világban a legdinamikusabban a szingliként élők aránya nő, s mind több szó esik róla, hogy ezt közel sem minden érintett éli meg szabad választása boldogító eredményének. A gyermekek túlnyomó többsége felnőtté válásáig olyan háztartásban él, melyet egy-egy felnőtt nő és férfi hozott létre, meghatározva az induló szabályokat, melyek az együttélés során szükségszerűen formálódnak, amiben az egy vagy több gyereknek is mind nagyobb szerepe, hatása van. Ez nem jelenti azt, hogy mindvégig ugyanazokkal a felnőttekkel él egy családban az összes gyerek, szüleik elválhatnak, elöveggyülehetnek, egy ideig felnőtt társ nélkül élhetnek, új párkapcsolatot létesíthetnek, újabb gyerekeket hozhatnak világra... A gyerekek egy része külön él szülei egyikétől, más részük új család része lesz, és mindig is nevelkedtek nagyszülőik háztartásában is unokák. Ez a sokszínűség fenn fog maradni, függetlenül attól, hogy helyzetüket az emberek milyen arányban érzik külső körülmények illetve saját döntéseik eredményének. A családtípusoktól függetlenül látjuk, hogy milyen körülmények fogják meghatározni a családokat, így közös szükségleteiket és a tagjaik egyéni szükségleteit, melyek kielégítéséhez szükség lehet a szociális munka által nyújtott támogatásra, miként más szakmákéra is.

Szóllósi Gábor bemutatja azt a konstrukciós folyamatot, melynek során egyéni szükségletek kielégítése széles körű legitimitást nyer, egészen addig, hogy állami felelősségvállalás gondoskodik kielégítésükről.⁶ Természetesen az emberek, egyedi szükségleteik, a segítségnyújtásra vállalkozók és a szociálpolitikai rezsimek egyenként is sokfélék, miként lehetséges együttállásaik is, így szükségszerű, hogy rengeteg féle szervezett mód létezzen családok és tagjaik szükségletei kielégítése segítésére, a klinikai szemléletű szociális munkától, más (kvázi) terápiás

5 SOMLAI 2013.

6 SZÖLLŐSI 2012.

segítségtől, az önsegítő csoportok támogatásán át, egészen a tagjai szükségletei széles körének kielégítését segítő szomszédsági, települési, közösségi lét támogatásáig.

Szöllősi Gábor teoretikus szinten is bemutatja, miért és mennyire nehéz elérni, hogy egy szükséglet kielégítése elismert szociális problémává váljon, aminek kielégítésében az állam szerepet vállal. Gyorsan változó körülmények között a kompetenciák erőssége fontosabb, mint konkrét ismeretek egy pillanatban széles körének mély elsajátítása. A változó körülmények között érdemes az egyéni válaszok konstruálásnak széles teret és támogatást adni, így ki-ki a saját életét konstruálhatja, hiszen a sors az övé, a segítők semmilyen általuk oktrojált modellért nem lehetnek képesek felelősséget vállalni. A szükségletek intézményi szolgáltatásokkal való kielégítésének határt szab az anyagi erőforrások korlátos volta is. Mindezek alapján úgy látjuk, hogy a (bármilyen formájú) családok és tagjaik szükségleteinek kielégítése valószínűbb és egyben élvezetesebb módjai lesznek a közösségi megoldások, melyekhez szakemberek háttértámogatást fognak adni, aminek fókusza inkább irányul majd a közösségi módszerekre, mint a konkrét tevékenységek (szakmai) tartalmára. Szöllősi Gábor gondolataihoz visszatérve: nagyobb esélyét látjuk annak, hogy a társadalom azt ismerje el és finanszírozza, hogy az egyes embereknek és családjaiknak az életükhöz támogató közösségekre van szükségük, melyek kielégítenek olyan szükségleteket is, amelyeket egy időben a (nagy)család elégitett ki. Ha a változó világ gyorsan változó szükségleteiből egyenként igyekeznénk szociális problémát és arra kielégítést konstruálni, az könnyen válhatna állandó szócsépléssé, ami kiszorítaná magát a cselekvést. Vagy lehet, hogy már réges-régen ezt a világot éljük?

A következőkben a családok szükségleteit meghatározó trendekre vetünk pillantást. Mindenekelőtt a munka változására kell gondolnunk. A negyedik ipari forradalom, a robotizáció új korszakot nyit. Egyes iparágak körvonalazzák a következő évtizedek fejleményeit, de ezek társadalmi hatásait, főleg az egyes emberek mindennapjaiban generált változásokat képtelenség előre látnunk. Biztos, hogy komplett foglalkozási ágazatok fognak megszűnni. Például a ma születő gyerekek között aligha lesz, aki Európában gépkocsivezetőként megy nyugdíjba. Magyarországon felelősséget kívánó több tízezer mai állás tűnik el így. Hasonló sors vár sok ipar- és szolgáltatási ágra, de valószínűleg minden tevékenységet érinteni fognak valamilyen mértékben és módon a változások. Hogy új iparágak, szolgáltatások teremtenek-e majd állást ezek helyett, inkább kétséges, mint valószínű. Ez alapján valószínűsíthető, hogy a munka új definíciót nyer, és változik az is, hogy a létezés feltételeihez való hozzájutásnak milyen mértékben feltétele a munka. Magunk azt feltételezzük, hogy sokelemű, komplex változásban megjelenik, sőt, fontos szerephez jut a társadalmi alapjövedelem. Ez azzal is fog jární, hogy nem kell a mai értelemben vett, pénzért végzett munkával tölteni annyi időt, mint ma. A piac a saját meghatározottságával arra fog ösztönözni, hogy fogyasztásra használják az emberek a szabadon felhasználható idejüket. Látjuk, ma is sokan távol levő ismerőseikkel tartanak kapcsolatot gépeik segítségével, miközben türelmetlenül bánnak a mellettük levőkkel, akár kisgyerekekkel. De látjuk

azt is, hogy aktívabbá is váltak családtagok kapcsolatai is, éppen ilyen eszközök segítségével. Messzire költözött gyerekeivel sok szülő, unokáival sok nagyszülő sokkal gyakrabban beszél, mint pár évtized előtt a szomszéd településre költözöttel, és képek küldésével az élmények, tapasztalatok megosztása is más minőségűvé vált. Azt feltételezzük, hogy a piaci logika mellett sokan más logikát követve használják majd fel azt az időt, amiben nem kell pénzt keresniük. Pénzkeresethez nem kötött tevékenységek az önmagukban rejlő örömmel jutalmaznak, késztetnek végzésükre. Nyilván sokaknak ez kevés, inkább passzívan töltik idejüket. De adódik lehetőség a társas együttlétek, együttműködések új minőségének elérésére, hagyományos családokban és más, tudatosan teremtett közösségekben is. Természetesen a nevelés is változni fog, akár önmagán taníthatja meg a tevékenységek végzésében rejlő öröm élvezetét.

Meglátásunk szerint családjainkat a következő évtizedekben (is) általában jellemezni fogja, hogy egymástól időben távoli generációk egy-két gyereket nevelnek, akik sokáig a szülői háztartásban élnek. Az időskor aktív megélése jelenleg válik olyan tömegessé, hogy jelenségként tekintünk rá, értelmezzük, reagál a piac, születnek közösségi kezdeményezések, sőt szociális (közösségi) gazdaságok is. Ez a folyamat valószínűleg hozzá fog járulni az egész életút aktív bejárásának egységes szemléletéhez, amiben a gazdasági dimenzió mai dominanciája mellett más dimenziók is fontos szerepet kapnak. Világos, hogy az életút szükségleteinek nagy részét, amit korábban családi kapcsolatokban elégítettek ki, ma nem – már generációk óta nem – tudunk úgy kielégíteni, ami az egyének és a közösség számára egyaránt veszteség. A gyermekek veszteségeiről sokat beszélünk, itt most két másik dimenzióra hívjuk fel a figyelmet: idősek és a közösség egésze veszteségét jelenti, ha nincs mód átadni az életút tapasztalatát, az idősek által a múltból hozott bölcsességet és az egyéni életút bejárásával gyűjtött tudásokat. A közösségi mindennapi kultúra elvesztése mindnyájunk és utódaink vesztesége. És nyilvánvalóan kielégületlen szükséglete az időseknek, hogy nem lehet átadni a tudást, ezért talán leszűnni sincs értelme, már a motiváció is hiányzik. Nem csak arra vannak szükségleteink, hogy kapjunk, hanem arra is, hogy adjunk.

Már ma is látunk olyan kezdeményezéseket, amelyek új módon, akár a kor technikai újdonságait is használva, kapásra és adásra való szükségleteket összekapcsolva elégítenek ki. Itt két példát tudunk mutatni.

Az Otthon Segítünk Alapítvány magyarországi története 2001-ben, egy Nagy-Britanniában már régebb óta létezett mozgalom honosításával indult. Megszervezik és felkészítéssel, szupervízióval támogatják, hogy kisgyereket nevelő családoknak az ő otthonukban segítsenek olyan önkéntesek, akiknek saját gyerekeik már legalább kamaszok. Kvázi nagynéniket, nagymamákat, nagybácsikat vagy nagypapákat kapcsolnak össze családokkal.⁷

2014-ben a világsajtó és befektető is felfigyelt egy magyar start-up cégre, mely a közös étkezés szükségletének kielégítése segítésére létrehozott mobiltelefonos alkalmazás köré épít vállalkozást. Olyan embereket hoznak össze, akik szeretnek

⁷ Lásd: <http://www.otthonsegitunk.hu/>

gondoskodni, vendégül látni asztaltársaságnyi embert, olyanokkal, akik jó falatok elfogyasztása mellett jó társaságra, fehér asztal melletti lassú beszélgetésekre is vágyanak.⁸

Elbeszélt élettörténetek alapján úgy tűnik, mintha a hagyományos házasságot és az azzal létrehozott családot ismert szabályrendszerű játéknak tekintenénk, legalábbis a főszabályokat mindenki ismeri, és legfeljebb néhány házi szabályt kell tisztázni, és lehet együttjátszani, miként a rómit vagy az ultit. Bizonyára van ebben visszavetítés is, de nyilvánvaló, hogy az elmúlt évtizedek sok fejleménye ennél sokkal nagyobb variabilitási lehetőségre vezetett, és egyúttal arra kényszerítene, hogy a felek explicit megállapodásokat kössenek arról, hogy milyen családban akarnak élni. Mindenképpen ezek közé a fejlemények közé soroljuk a nők állásvállalását, miként azt, hogy a fogamzásgátló szerek révén a nők döntésévé, ezzel megállapodási tárggyá vált gyermekeik száma és megszülésük ideje. A homoszexuális párok teremtette családok kérdései a heteroszexuálisok párokat is szembesítik azzal, hogy valójában mennyi döntési pont választásai formálnak egy családot, akkor is, ha ezt nem ismerjük fel. A hagyományok adottságnak tekintése is döntés, de persze nincs mindenben egységes hagyomány, így nem lehet döntések nélkül követni a hagyományokat sem. Egyenként, választásainkhoz csatlakozó és választásainkat – rossz esetben azokkal együtt személyünket is – megtagadó emberekkel konstruáljuk családjainkat, és keressük, teremtjük azokat a közösségeket, melyek együttesen megadják a kielégítést szükségleteinkre, akár kapunkunk kell, akár adunk.

A szociális munkának – a hivatkozott globális definíció szerint is – a kompetenciák fejlesztéséhez, illetve mások – akár mainstream, akár nagyon egyedi – kérdéseinek és válaszainak megismeréséhez adott támogatással kell segítenie. Ennek része az is, hogy hozzásegítse a felhalmozott ismeretek használatához általában a társadalom tagjait, és az is, hogy a mélyebb tudások hordozóit biztassa és támogassa: önnön életüknek a tudásaikat alkalmazó tudatos konstruálásával is adjanak alternatívákat. „A humán- és társadalomtudományok elméleteivel, valamint az ősi tudással felvértezve a szociális munka embereket és rendszereket aktivizál, hogy választ adjon az élet kihívásaira és előmozdítsa a jólétet.”

8 Lásd: <http://www.piqniq.co/>

Irodalom

COLE, M. – COLE, S. H.

1998 *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest.

FARAGÓ Tamás

2011. *Bevezetés a történeti demográfiába*. Budapesti Corvinus Egyetem http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_2A_09_Farago_Tamas_Bevezetes_a_torteneti_demografiaba/adatok.html

FEHÉR Boróka

2014 A szociális munka globális definíciója In: *Párbeszéd: szociálismunka-folyóirat*. 2014/1-2. http://parbeszed.lib.unideb.hu/file/2/5549b4f59eb90/szerzo/Global_definition_social_work_2014_vegleges.pdf

HILSCHER Rezső

1928 *Bevezetés a szociálpolitikába*, Szövétnek-kiadás, Budapest

1929 *A főiskolai Szociális Telep tevékenysége és a settlement-munka módszere*, Egyetemi Bethlen Gábor Kör, Szeged.

SOMLAI Péter

2013 *Család 2.0 - Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig* Napvilág Kiadó, Budapest.

SZÖLLŐSI Gábor

2012 *A társadalmi problémák (konstrukcionista) elméletének alapjai*. Z-Press Kiadó, Miskolc.

2015 A szociális munka új, 2014-es globális definíciója. In: *Párbeszéd: szociális-munka-folyóirat* 2015/1.

<http://parbeszed.lib.unideb.hu/file/2/55192b603fedc/szerzo/PSZoLLoSImasolat.pdf>

<http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/methodology>